

ПРОТОКОЛИ ЗАСІДАНЬ ОДЕСЬКОЇ РАДИ РОБОЧИХ ДЕПУТАТІВ: (РУБІЖ 1917-18 РР.) ЯК ІСТОРИЧНЕ ДЖЕРЕЛО

Вступ “Справа всього життя”. Значною подією мого життя став захист дисертації на здобуття вченого ступеня кандидата історичних наук. Відбулося це наприкінці 1985 року. Час був суперечливий, невизначений: перебудова вже почалася, але ніхто не знав коли і чим усе закінчиться. Колишні політичні ідеали і принципи похитнулися і незабаром зникли, нові визначалися неясно.

Матеріал для дисертації було зібрано, у більшій мері систематизовано, коли уперше виникло запитання: “А кому тепер це треба?”. Правильною відповіддю на це начебто риторичне питання, як і наступним захистом дисертації, я зобов’язана своєму науковому керівнику – професору Раковському Михайлові Юхимовичу, який завжди реально, але разом з тим оптимістично, оцінює політичну і життєву ситуацію. Професор завжди відповідально відносився не тільки до власної роботи, але і до роботи учнів, завдяки чому йому удалося створити свою школу. Це заслуга й уміння особливого роду і не кожному, навіть великому вченому, вдасться створити свою школу, зібрати навколо себе послідовників. М. Ю. Раковському це удалося. Завжди і справедливо вважалося, що з людьми працювати складніше, ніж з документами. Дійсний вчитель повинний володіти не тільки обсягом знань і умінням ними поділитися, але і великим терпінням, у кожному з учнів залишаючи частку душі. Ще в радянський час професором був визначений принцип досліджень, що не втратив актуальність і по теперішній день: виділити проблему, значну в загально-історичному, державному, політичному планах і вивчити її на регіональному матеріалі. Для усіх нас, вихованців школи професора Раковського М.Ю., такою проблемою стала історія соціалістичної революції і громадянської війни, а регіоном досліджень – південь України (термін, який у той час викликав багато суперечок, як і сама традиція досліджень на місцевому матеріалі: історична наука радянської пори була піддана глобалізації). Запропонований нижче матеріал присвячений діяльності Одеської Ради робочих депутатів на рубежі 1917-18 рр., коли вирішувалось питання про владу.

* * *

Поняття “тріумфальний хід радянської влади”, що хронологічно охоплює період з 25.X.1917 р. до початку 1918 р. (від збройного повстання в

Петрограді до встановлення радянської влади на місцях), залишилося в радянському минулому. Можна по-різному до цього ставитись, сперечатися про темпи, форми, методи боротьби за встановлення влади Рад. Однозначно те, що боротьба ця була тривалою, гострою, суперечливою, особливо на завершальному етапі. Його початок для півдня України (зокрема, Одеси) доцільно пов'язувати з підсумками роботи I Всеукраїнського з'їзду Рад, що відбувся в Харкові 11-12.XII.1917 р., прийняв рішення про встановлення Радянської влади на території України, створив перший радянський уряд України. Тепер справа була за місцевими організаціями. Слід зазначити, що Ради, як форму організації влади, приймали не тільки більшовики, але й інші демократичні партії. Боротьба йшла за керівництво Радами, які на півдні України мали ряд характерних рис, зокрема, великий кількісний склад, погана відвідуваність зібраних депутатами, есеро-меншовицьке керівництво, проведення об'єднаних засідань усіх Рад, хоча організаційне оформлення цього процесу відбулося тільки в січні 1918 р. Роботу Одеських Рад, взаємини з Центральною Радою та іншими організаціями можна простежити за матеріалами протоколів їхніх засідань, що не тільки збереглися в архіві, але були надруковані.¹ Нижче, у хронологічному порядку, коротко викладена суть питань, що обговорювалися на засіданнях Одеських Рад на рубежі 1917-18 р. (17.12.17 р. - 18.01.18 р.).² Це дозволяє відновити економічну, військово-політичну ситуацію в місті, хід боротьби за владу у вирішальні дні.

17.12.17 р. - *Загальні збори Ради робочих депутатів*. Позачергово обговорювалося продовольче питання (для його рішення пропонувалося створити єдиний орган із представників усіх демократичних організацій) і економічна ситуація на залізниці.³ Ухвалили продовжити обговорення на найближчих зборах Ради робочих депутатів із запрошенням представників Продовольчого комітету, Міського самоврядування, Центрального Бюро профспілок, Центральної Ради фабзавкомів і комісії з боротьби зі спекуляцією.⁴

21.12.17 р. *Об'єднане засідання Ради робочих, селянських і військових депутатів*. Збори дуже нечисленні (1/10 частина депутатів). Обговорювалося продовольче питання. Прийняття резолюції відклали до наступного збору (26.12.17 р.).⁵

26.12.17 р. *Загальні збори Ради робочих депутатів*.⁶ Повідомлено, що відбулося злиття української військової Ради, морської Ради з Радою солдатських депутатів і утворення з їхнього складу Ради військових депутатів.⁷ При цьому було відзначено, що об'єднання всіх міських Рад в одну (рішення від 30.11.17 р.) загальмувалося через зіткнення Червоної гвардії

з гайдамаками 1.12.17 р. З питання про владу відзначалось, що вищим органом влади в місті повинна бути об'єднана Президія Рад військових, робочих і селянських депутатів. У черговий раз висловлена думка про оголошення Одеси вільним містом, з посиланням на принципову згоду Центральної Ради.⁸ Виступаючі звинуватили Раду і її Виконком у бездіяльності і зажадали, щоб депутати відзвітувалися на заводах про свою роботу. Оголошене раніше продовольче питання обговорити не встигли.⁹

6.01.18 р. Засідання Виконкому Ради робочих депутатів. Обговорюється питання про організацію влади в місті. В.О. Орлов доповідає про поїздку в Київ і переговори з Центральною Радою, пропонує проект створення одеського комісаріату, який би визнав джерелом влади місцеву Раду робітничих депутатів. До його складу на колегіальних засадах повинні вийти представники міського самоврядування. Також відмічено, що об'єднана президія не вважає за можливе вихід Одеси із складу українських територій і вона почала переговори з Центральною Радою, щоб оголосити Одесу вільним містом Української Народної Республіки (УНР), яка є складовою частиною федеративної Російської республіки.¹⁰ В резолюції, прийнятої 34 голосами, при 10 “проти” і 8, що утримались, схвалюється цей проект організації влади.¹¹ Далі обговорювали роботу комісії “п”’ятнадцяти” і Ради. Прийняли резолюцію про збільшення складу комісії до 38 членів і переобрання Виконкому Рад. Третім пунктом слухали питання про соціалізацію торгового флоту.¹² Ухвалення рішення відкладене до надання Раді більш докладної інформації. У “різному” розглянуто питання про підготовку до демонстрації 9.01.18р.¹³

8.01.18 р. Засідання об'єднаної Президії Рад. Слухали заяву Орлова В. О. про виступ, що готується з метою передачі влади Радам. В якості доказу наведений факт про захоплення моряками при участі Червоної гвардії двох тисяч гвинтівок. Ухвалили з'ясувати, хто заволодів зброєю.¹⁴

11.01.18 р. Засідання об'єднаної Президії Рад. Обговорювали наказ про розформування ряду військових частин. Висловились “проти”.¹⁵

12.01.18 р. Засідання Виконкому Ради робочих депутатів. Позачергова заява з приводу паливної кризи в місті, звертання за допомогою до правління морського транспорту. Перевибори Виконкому вирішено провести 14.01.18 р. Обговорювалося питання про розпуск Установчих зборів.¹⁶ Більшість висловилося “проти”. Докладно заслухали питання про стан справ на заводі Гена. Ухвалили оголосити секвестр і ввести представників робітників у правління заводу.¹⁷

14.01.18 р. Засідання об'єднаних Президій. Запрошено членів Ради безробітних і Центральної Ради фабзавкомів. Першим обговорювали питання

про надання допомоги безробітним, число яких зросло. Вирішено створити новий орган для боротьби з безробіттям у складі 21 особи. Представник УНР виступив із заявою про передачу влади Радам “без кровопролиття”.¹⁸ *Заява об'єднаних Президій 14.01.18 р.* про перехід влади в Одесі Радам: усі органи Радянської влади залишаються на місцях і підпорядковуються об'єднаним президіям Румчерода і Рад робочих, селянських і військових депутатів.¹⁹

14.01.18 р. Загальні збори Ради робочих депутатів. Головне питання – про владу. 499 голосами при 11 “проти” і 10 утримавшихся прийнята наступна резолюція, запропонована більшовиками і лівими есерами: визнати, що відтепер уся повнота влади в Одесі належить Раді робочих, солдатських, матроських і селянських депутатів м. Одеси, а повнота влади в області – ЦВК Румчерода; зазначені організації підпорядковуються РНК і Харківській Народній Раді; обрати комісію з 11 чоловік для розробки плану організації Одеського комісаріату. Уся Рада підлягає переобранню до 19.01.18 р., перевибори Виконкому повинні бути проведені новим складом Ради.²⁰

19.01.18 р. Засідання Виконкому Ради робочих депутатів Розглядалося питання про поховання загиблих у січневих боях в Одесі.²¹

Таким чином, у місті в середині січня 1918 р. була встановлена Радянська влада. На території Херсонської і Бессарабської губерній створена Одеська радянська республіка, що існувала до захоплення регіону австро-німецькими військами в середині березня 1918 р.

ПРИМІТКИ:

1. Протоколи Одеської Ради робітничих депутатів (1917-січень 1918 рр.) // Літопис революції, -1931, № 1-2. - С. 237-266; № 3. - С. 141-180. Протоколи Одеської Ради робітничих депутатів (Жовтневі дні 1917 р.) // Архів Радянської України, - 1932, - № 3.- С. 11-46.
2. 17 грудня 1917 р. відбулося перше засідання Одеських Рад після завершення роботи I Всеукраїнського з'їзду Рад. У ці ж дні (10-23.12.17 р.) в Одесі проходив II з'їзд Румчерода, склад якого після перевиборів значно полівів. (Докладніше див.: Великий Жовтень і громадянська війна на Україні. Енциклопедичний довідник. - К.: Головна редакція Української Радянської Енциклопедії, - 1987. - С. 416, 501). Досить дивним виглядає те, що в грудневих - січневих протоколах Одеської Ради їхні рішення не обговорюються і фактично не прийняті до виконання (з погляду перерозподілу влади, взаємин з органами Центральної Ради).
3. Питання було поставлено з ініціативи Мізікевича П.П. і Ачканова Г.Ф. Як вихід з положення, що створилося, ними висловлена пропозиція про визнання влади Народних комісарів (без уточнення російських чи українських). Це

- єдине в грудневих протоколах згадування про визнання влади Раднаркому, але і воно не було підтримано більшістю.
4. Літопис революції, - 1931, № 3. - С. 141-145.
 5. Там само.- С.145-148.
 6. Збори планувалися як об'єднані. Але запрошених військових депутатів прийшло мало і було прийнято рішення не вважати його об'єднаним.
 7. Мова йде про об'єднання Одеських Рад солдатських депутатів, матроських і Одеського гарнізону. У об'єднаній Раді підсилювався вплив дрібнобуржуазних партій і Центральної Ради, ослабнув вплив більшовиків, що мала досить стійкі позиції в Раді солдатських депутатів. З Радою робочих депутатів їхнє об'єднання відбулося після встановлення в місті Радянської влади.
 8. Питання про проголошення Одеси вільним містом неодноразово обговорювалось восени 1917 р. (Див.: Протоколи Одеської Ради робітничих депутатів (Жовтневі дні 1917 р.) //Архів Радянської України, - 1932, - № 3.- С. 11-46). Але, наприкінці грудня для позиції Рад досить дивно виглядає посилення на дозвіл Центральної Ради, рішення якої І Всеукраїнським з'їздом Рад визнані такими, що не мають сили. Оскільки ця пропозиція надійшла від Президії, то вона непрямо підтверджує його небільшовистський склад. Цікаво те, що ця резолюція про владу прийнята більшістю голосів.
 9. Літопис революції, 1931, № 3. - С. 148-154.
 10. Орлов В.О. прибув до Одеси 8.07.17 р. за завданням Петербурзького комітету РСДРП (б), у вересні 1917 р. був кооптований до редколегії "Известий Одесского Совета рабочих депутатов". З осені 1917 р. він у складі делегації вів переговори з Центральною Радою від імені Одеської Ради про надання місту особливого статусу. На рубежі 1917-18 р.р. ці переговори продовжувалися, незважаючи на проголошення І Всеукраїнським з'їздом Рад про скасування Центральної Ради і створення українського радянського уряду.
 11. Літопис революції, 1931, № 3.- С. 54; 11.01.18р. Одеський комітет РСДРП(б) на своєму розширеному засіданні засудив спроби створити об'єднаний секретаріат і заявив про неприпустимість компромісів з Центральною Радою. Після встановлення Радянської влади в Одесі був створений Комісаріат, тільки вже без участі представників міського самоврядування і Центральної Ради. Розбіжність у поглядах стосувалася не форми організації влади, а персонального складу її носіїв.
 12. 4.01.18 р. моряки торгового флоту на загальних зборах, звинувативши політичні партії в бездіяльності і закликавши робітників слідувати їхньому прикладу, прийняли рішення про перехід у руки Спілки моряків торгового флоту всіх судів разом з портовими установами (тобто про його соціалізацію).
 13. Літопис революції, -1931,-№ 3.- С. 154-160.
 14. Там само - С. 161-162; Одеський ВРК за участю депутатів від робітників і Червоної гвардії 8.01.18 р. призначив дату збройного повстання в ніч з 13 на 14 січня і дав указівку про озброєння робітників. Моряками було передано 2000 гвинтівок. Можливо, про них і йде мова.
 15. Там само. - С. 162-163.

16. 5.01.18 р. відбулося єдине засідання Установчих зборів Росії. Делегатами від одеських більшовиків були обрані (30.1X.18р.) Г.П. Ачканов, А.К. Воронський, П. П. Мізікевич, А. И. Хмельницький, В. М. Юдовський. 6.01.18 р. ВЦВК розпустив Установчі збори, включивши у свій склад представників від його більшовицьких і лівоесерівських депутатів.
17. Робітники заводу Гена, як і моряки торгового флоту, одними з перших намагалися взяти керування заводом у свої руки. Виконком не підтримав їхньої ініціативи. - Літопис революції, 1931, - № 3. - С. 163-169.
18. Там само. - С. 169-171.
19. Известия Одесских Советов рабочих депутатов, № 229, 16.01.18 р.;
20. Літопис революції, 1931,- № 3.- С. 172-174. Ці дії зустріли збройний опір з боку гайдамаків, бої продовжувалися до 18.01.18 р. Після встановлення влади Рад в Одесі був створений Раднарком під керівництвом більшовика В. Юдовського (він же голова Румчерода). У його склад входили комісари: П. Старостин (праці), Л. Рузер (фінансів), О. Жвіф (Макар, охорони праці і здоров'я), Орлів В. (торгівлі), О. Хмельницький (юстиції), Г. Ачканов (пошти і телеграфу), О. Зіфельд (освіти). У майбутньому змінювався його як кількісний, так і особистий склад. Про діяльність Одеського РНК див.: Раковський М. Ю. Первые шаги Одесского Совнаркома // Октябрь и гражданская война в СССР. Сб. ст. к 70-летию ак. И. И. Минца. - М.: Наука, 1966.-С.280-288. Перевибори Виконкому і Президії Рад відбулися 27.01.18 р.
21. Літопис революції, 1931,- № 3.- С. 175-176.